

Bog anmeldelser.

LUJO BRENTANO: **Die deutschen Getreidezölle.** Eine Denkschrift. Zweite, neubearbeitete Auflage. Stuttgart und Berlin 1911. J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger. 124 Sider 4°.

Igen har Brentano ladet sin Røst høre i den staaende tyske Agrardebat; han staar vel ikke ene, men for saa vidt han har Meningsfæller blandt den officielle national-økonomiske Videnskabs Repræsentanter, lyder deres Stemme mere nedstemt og spagfærdig. Ingen af dem taler saa uforbeholdent som Brentano, og selv om han nu begynder at blive gammel, overhøres han visselig ikke — at dømme efter al den Kritik, der vælter ned over hans Hoved, og hvoraf han i den foreliggende anden Udgave af sit »Mindeskrift« allerede slagfærdigt har taget en god Del op til Behandling.

Det er ikke en alsidigt udtømmende Undersøgelse af den moderne tyske Agrarbeskyttelse, dens Historie og dens Virkninger, men kun, som Navnet ogsaa antyder, en enkelt Side af den, Brentano har taget op, nemlig Korntolden. Tolden paa animalske Produkter tages ikke med, og berøres kun mere lejlighedsvis nu og da under Diskussionen. Der er jo for saa vidt ingen Grund til at gaa i Rette med den berømte Forfatter om dette, naar han nu én Gang ikke har stillet sig Opgaven saa vidt; men det har nogen Betydning at fastholde det, fordi nogle af de Slutninger, der drages, dog muligvis vilde modificeres noget — just ikke al Tid i Retning af det bedre! — under en

Bog anmeldelser.

LUJO BRENTANO: **Die deutschen Getreidezölle.** Eine Denkschrift. Zweite, neubearbeitete Auflage. Stuttgart und Berlin 1911. J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger. 124 Sider 4°.

Igen har Brentano ladet sin Røst høre i den staaende tyske Agrardebat; han staar vel ikke ene, men for saa vidt han har Meningsfæller blandt den officielle national-økonomiske Videnskabs Repræsentanter, lyder deres Stemme mere nedstemt og spagfærdig. Ingen af dem taler saa uforbeholdent som Brentano, og selv om han nu begynder at blive gammel, overhøres han visselig ikke — at dømme efter al den Kritik, der vælter ned over hans Hoved, og hvoraf han i den foreliggende anden Udgave af sit »Mindeskrift« allerede slagfærdigt har taget en god Del op til Behandling.

Det er ikke en alsidigt udtømmende Undersøgelse af den moderne tyske Agrarbeskyttelse, dens Historie og dens Virkninger, men kun, som Navnet ogsaa antyder, en enkelt Side af den, Brentano har taget op, nemlig Korntolden. Tolden paa animalske Produkter tages ikke med, og berøres kun mere lejlighedsvis nu og da under Diskussionen. Der er jo for saa vidt ingen Grund til at gaa i Rette med den berømte Forfatter om dette, naar han nu én Gang ikke har stillet sig Opgaven saa vidt; men det har nogen Betydning at fastholde det, fordi nogle af de Slutninger, der drages, dog muligvis vilde modificeres noget — just ikke al Tid i Retning af det bedre! — under en

samtidig Hensyntagen til andre Sider af Agrarbeskyttelsen. Bogen er et Lejlighedsskrift, udarbejdet i Anledning af den ifjor i Antwerpen afholdte Frihandelskongres, og hurtigt skrevet. Det er muligt, at dette i nogen Grad har præget Bogen og paatrykt den i al Fald en følelig formel Mangel: en noget uoverskuelig Ordning af Stoffet. Den er paa 124 Kvartsider; deraf optages de 40 af et Anhang af højst værdifulde statistiske Sammendrag og Oversigter; det øvrige er en fortløbende Udredning uden nogen rigtig Disposition, som giver Overblik og Hvilepunkter for Tanken. Dog, Livet og Slagfærdigheden, der gaar gennem det hele, bærer over denne formelle Mangel — kun paa et enkelt Punkt, under det lange Opgør med Prof. Ruhland, vil den mere udenfor staaende Læser maaske føle nogen Træthed.

For dem, der kender Forf.s fortræffelige lille »Agrarpolitik«, indeholder Mindeskriftet om Korntolden ikke væsentlige nye Synspunkter i den principielle Betragtning. Grundraisonnementet er her, som i Agrarpolitiken, til syvende og sidst dette: naar det tyske Landbrug ikke kan bestaa i Konkurrencen, saa ligger det ikke i Kapitalrentens eller Arbejdslønnens Højde, men i Jordens forholdsvise høje Pris. Da Beskyttelsens Virkninger, naar den er effektiv, al Tid i sidste Instans bundfælder sig i Form af forhøjet Jordrente og dermed stigende Jordpriser eller i det mindste opretholder disse paa et givet højere Niveau, saa er det klart, at Beskyttelsen er ganske ude af Stand til at gøre det tyske Landbrug konkurrencedygtigt over for Udlandet. Korntolden vil komme til, og har allerede begyndt at virke som en Skrue uden Ende; thi saa snart Jordpriserne har tillæmpet sig efter det kunstigt opskruede Prisniveau i Indlandet, begynder Agrarerne forfra med Klagerne over Landbrugets manglende Rentabilitet og med nye Krav om Beskyttelse. Brentano taler sikkert nok her ud fra en personlig Pligtfølelse. Han nærer en alvorlig Bekymring for, at de ansvarlige Ledere af Statens Anliggender enten paa Grund af manglende Indsigt eller manglende

Fasthed føres for langt ud i en Politik, der kan blive en alvorlig Fare og medføre en Katastrofe — ogsaa for Landbruget og navnlig for Landbrugerne selv. Der er ingen Tvivl om, at Brentano i disse almene Betragtninger har principielt Ret; at de i nogen Maade skulde gøre Indtryk paa forhærdede Agrarsjæle, er vel mer end tvivlsomt. At »Skruen uden Ende« allerede er begyndt at virke godt, viser Forf. nærmere, dels (her i 2. Udg.) ved Hjælp af Dr. Rothkegels nylig offentliggjorte Undersøgelser over Jordpriserne i Preussen siden 1895, dels ved at forfølge en Række Godssalg. Det kan ikke nægtes, at jo Stigningen, i alt Fald for de anførte Godssalg, er forbausende. Forf. fastslaar, at i en Række Provinser har i Løbet af fem Aar (1903—07) over Halvdelen af Ejendommene skiftet Ejere. Brentano samler Resultatet i følgende Udtalelse: »de hyppige Ejerskifter viser, i hvor høj Grad Korntolden har gjort Jorden til Spekulationsobjekt, i Stedet for at være det varige Grundlag for en Families Arbejde og Eksistens«. Her er imidlertid en af Grundsvaghederne i Brentanos hele Agrarpolitik: det er uretfærdigt at give Korntolden Ansvaret for denne Forandring i Befolkningens Syn paa eller Følelse over for den Jord, den dyrker — denne Forandring skyldes dybere og længere tilbageliggende Aarsager. Den er jo i det hele kun et enkelt Udtryk for den Retning, hvori Menneskenes Tænke- og Følemaade formes og omformes under den »kapitalistiske Produktionsmaade«, hvorunder vi lever. Hvad Brentano iagttaget for Tyskland er derfor ikke et specielt tysk, men et mer eller mindre udpræget internationalt Fænomen. I sin Agrarpolitik er Forf. en udpræget Tilhænger af den liberale Agrarret, der over Bondefrigørelsen med Jordens »Mobilisering« gaar tilbage til det 18de Aarhundredes Naturret som sit Udspring. Han bekæmper de endnu bestaaende legale Indskrænkninger i »Fretrade-in-land«-Principet. Men de Forandringer i Landbefolkningens Tænkemaade, Forf. her bryder Staven over, de er uden Tvivl for en god Del betingede ved Gennemførelsen i 19de Aarh. af den libe-

rale Agrarret. Rent faktisk er det jo saaledes, at Jorddyrkeren med den fulde og frie Dispositionsret over sin Jord altid staar i et dobbelt Interesseforhold til denne: som Producent og som »Spekulant«. Forskellige Omstændigheder betinger, at de to »Jeg'er« træder frem med forskellig Klarhed og Styrke. Efter Brentanos Fremstilling, som der sikkert ikke, hvad det rent faktiske angaar, er nogen Grund til at betvivle Rigtigheden af, er i nyeste Tid hos de tyske jorddyrkende og jordbesiddende Klasser »Spekulanten« begyndt at træde frem paa Bekostning af »Producenten« i en socialt betænkelig Grad. At Korn-tolden (vel rettere i det hele Agrarbeskyttelsen) her, navnlig for de senere Aar siden den sidste Forhøjelse af Agrartoldsatserne, har været et medvirkende Moment, deri kan man sikkert ogsaa give Brentano Ret — men hans Grundsyn er i det hele ikke tilfredsstillende paa dette Punkt. Man tror neppe sine egne Øjne, men det er ikke desto mindre sandt, at Brentano ender sit Mindeskrift med at udtale, at fremfor at opretholde det nuværende Beskyttelses-system maa Staten hellere overtage Jorden, da en saadan Ordning vil være mere betryggende og til syvende og sidst ogsaa billigere — sikkert nok mere et Stemningsudbrud end et Udtryk for nogen Sympati for en saadan Agrarpolitik eller Jordreform i og for sig.

Et Punkt, som Brentano lægger megen Vægt paa, er Paavisningen af en virkelig til Stede værende Interessemodsætning inden for Agrarernes Lejr, nemlig mellem de store og smaa Agrarer, en Interessemodsætning, som er betinget ved den forskellige Produktionsretning inden for de store kornproducerende og de smaa kødproducerende Brug. Conrad har allerede for adskillige Aar siden fremhævet dette og peget paa den Betydning, det kunde faa i praktisk Politik. Brentanos Fremstilling har særlig sin Interesse derved, at det af den fremgaar, at denne Modsætning er ved at blive en udtrykkelig bevidst og begynder at virke forstyrrende i det praktiske, politiske Samarbejde mellem Agrarerne. Dog her er netop et Punkt, hvor en sideordnet

Undersøgelse af Kødtolden havde været meget paa sin Plads. De fleste Læsere vil dog vistnok af Forf.s Fremstilling faa et noget for stærkt Indtryk af, at den tyske Agrarbeskyttelse i sin nuværende Form betyder en ensidig Begunstigelse for de korndyrkende Storaagrarer i de øst-elbiske Egne af Riget.

Dog, det anførte giver kun en svag Forestilling om de mange Spørgsmaal, der tages op og belyses mer eller mindre indgaaende undervejs: Beskyttelsens Indflydelse paa den hjemlige Produktion, hvem der bærer Tolden, det Tryk, hvormed den hviler, navnlig paa de ubemidlede Samfundsklassers Forbrug, Korntoldens Indvirkning paa Forbruget, paa Drikfældighed — paa Tysklands militære Forsvarsevne. Det er kendt nok, at Hensynet til Landets militære Magtstilling er et Moment, der har spillet og stadig spiller en fremtrædende Rolle i Debatten om Agrarbeskyttelsen. Landbruget danner Grundlaget for Tysklands militære Magt, uden Korntold vilde Landbruget ruineres, følgelig er Korntolden en Nødvendighed af politisk-patriotiske Grunde. Saadan omtrent formuleres Syllogismen. Brentano forkaster begge Præmisserne saavel som Konklusionen. Landbruget stiller nu kun $\frac{1}{3}$ af Rekrutterne til Armeen; kun $\frac{1}{4}$ (23 %) af Landbefolkningen og en endnu langt ringere Procentdel af Totalbefolkningen er interesseret i høje Kornpriser. Han gør gældende, at under de nuværende Forhold er der en langt alvorligere Fare, som truer Landet i Fredstid, nemlig de mellem 500—600000 udenlandske Vandrearbejdere, som aarlig maa skaffes til Veje, for at Landet kan faa Høsten i Hus — og de allerfleste af disse Vandrearbejdere tilhører endog en Landet fjendtligsindet Nationalitet. Det er aabenbart den — saa vidt jeg ved — først af den omstridte Berlinerprofessor Ludvig Bernhard i Omløb satte skrækkelige Tanke om en polsk Generalstrejke som eventuelt Modtræk mod de paatrængende preussiske Germaniseringsbestrebelse, navnlig i Posen og Vestpreussen — der her synes at gaa igen i Brentanos Argumentation.

Alt i alt en Bog, som læses med Interesse og Udbytte, mindre paa Grund af de teoretiske Betragtninger, den indeholder, end derved, at den er et Stridsskrift, som fører Læseren midt ind paa en Valplads, hvor Klasseinteresserne inden for det tyske Rige fører en haard Kamp mod hinanden, og hvor den foreløbigt sejrende Part i alt Fald ikke helt uanfægtet sidder fast i den vundne Position.

Henrik Pedersen.

ERIK SJØSTRAND. **Centralbankens väsentliga funktioner jämte en kortfattad redogörelse för bankernas funktioner i allmänhet.** Stockholm 1910. (Pris 3 Kr. 50 Öre).

En Trediedel af Bogen optages af en teoretisk Fremstilling af Bankernes Betydning for Penge- og Kreditvæsenet i Almindelighed; det udvikles, hvor forskellig en Rolle de forskellige Kreditmidler spiller, og Bankernes Indflydelse paa Prisniveauet omhandles. Den øvrige Del af Bogen omhandler Centralbanken; Forf. kommer kun ind paa dens væsentlige Funktioner, men bebuder i Forordet, at han har til Hensigt senere at tage andre Spørgsmaal vedrørende Centralbanken, som f. Eks. Spørgsmaalet Statsbank contra Privatbank, op til Behandling.

Efter denne Ordning af Stoffet kunde den danske Læser, som er fortrolig med Scharlings Bankpolitik, tro, at den foreliggende Bog vilde være ret overflødig for ham. Dette er dog langt fra Tilfældet. Medens Scharling behandler sit Emne historisk, holder den svenske Forf. sig udelukkende til de øjeblikkelige Forhold; medens Scharling sondrer efter Lande, drages Snittet i det foreliggende Arbejde efter Æmnernes Forskellighed. Saa langt fra at overflødigøre hverandre vil disse to Bøger kunne supplere hverandre. Endnu kan nævnes, at Forf. ikke tillægger Seddeludstedelsen en saa stor Vægt, som Schar-